

מעשה בזקן אחד שהיה גונה מלבו. באו ושאלו לרופאים. אמרו שישתה חלב עזים. יצא וקנה לו עז והכניסה לדיר. לא היו ימים מרובים עד שנתעלמה העז. יצאו לבקשה ולא מצאוה לא בתצר ולא בגן. לא על גג בית המדרש ולא אצל המעיין, לא בהר ולא בשדה. שהתה כמה ימים עד שחזרה מאליה ובהזירתה היו דדיה מלאים חלב וטעמו כטעם גן עדן. ולא פעם אחת בלבד נתעלמה מן הבית אלא פעמים הרבה נתעלמה מן הבית. יצאו לבקשה ולא מצאוה עד שחזרה מאליה והיו דדיה מלאים חלב מתוק מדבש וטעמו טעם גן עדן.

פעם אחת אמר הזקן לבנו, בני מתאוה אני לדעת להיכן היא הולכת ומי היכן היא מביאה חלב זה שהוא מתוק לחכי ולכל עצמותי מרפא. אמר לו בנו, אבא יש עצה לזה. מהי? עמד הבן והביא משיחה וקשרה לזנבה של העז. אמר לו אביו, מה אתה עושה בני? אמר לו, משיחה אני קושר לזנבה של העז וכשארגיש בה שהיא מבקשת לילך אתפוס את המשיחה בראשה ואצא עמה לדרך. נענע לו הזקן בראשו וקרא עליו, בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. קשר הבחור משיחה נאה בזנבה של העז ונתן דעתו עליה. כיון שעמדה לילך תפס את המשיחה בידו ולא הניח הימנה, וכיון שהלכה נגרר והלך אחריה, עד שהגיע למערה אחת.

בכנסה העז למערה ונכנס הבחור עמה, כשהוא אוהז במשיחה והולך אחריה. וכך היו הולכים שעה או שתיים, ואולי יום או יומים. כשכשה העז בזנבה וגעתה בפיה והמערה לסופה הגיעה. כיון שיצאו מן המערה ראה הרים רמים וגבעות עם פרי מגדים ובאר מים חיים נוזלים מן ההרים ורוח מפיתה כל מיני בשמים והעז עולה באילן. והאילן מלא חרובים מלאים דבש והיא אוכלת מן החרובים ושותה ממעיין גנים. עמד הבחור וקרא לעוברי דרכים, השבעתי אתכם אנשים טובים הגידו לי היכן אני ומה שם המקום הזה? אמרו לו, בארץ ישראל אתה וסמוך לצפת אתה. תלה הבחור עיניו למרום ואמר, ברוך המקום ברוך הוא שהביאני לארץ ישראל. נשק עפרה וישב לו תחת העץ. אמר לעצמו, עד שיפוח היום ונסו הצללים אשב

לי על ההר תחת העץ, אחרי כן אלך לביתי ואביא את אבי ואת אמי לארץ ישראל. עד שהוא יושב ומתבשם בקדושתה של ארץ ישראל שמע כרוז בואו ונצא לקראת שבת המלכה, וראה בני אדם כמלאכים מעוטפים בסודרין לבנים וענפים של הדסים בידיהם וכל הבתים מאירים בנרות הרבה. הבין מדעתו שהגיע ערב שבת עם חשיכה ואין בכדי שיחזור. עקר קנה וטבלה בעפצים שעושין מהם דיו לכתוב ספר תורה ונטל פיסת נייר וכתב מכתב לאביו. מכנף הארץ זמירות אשמיע כי הגעתי בשלום לארץ ישראל והנה אנכי יושב סמוך לצפת עיר הקדושה ומתבשם מקדושתה. ואל תשאלני איך הגעתי לכאן אלא אוהז במשיחה שקשורה בזנבה של העז וצא לך בעקבי העז או תלך לבטח דרכך ותבוא לארץ ישראל. גלל הבחור את הפתק ותחבו בתוך אזנה של העז. אמר אל לבו, כשהיא מגעת אצל

אבא, אבא מחליקה על ראשה והיא מנענעת באזניה מיד נופל הפתק מתוך אזנה, מיד נוטל אבא את הפתק וקורא מה שכתוב בו והוא תופס את המשיחה והולך עמה לארץ ישראל. חזרה העז אצל הזקן, אבל באזניה לא נענעה והפתק לא נפל. כיון שראה הזקן את העז שהיא חזרה ובנו איננו התחיל מטפח על ראשו וצועק ובוכה ומילל, בני, בני איכה? בני מי יתן מותי אני תחתיד, בני בני. והיה בוכה והולך ומתאבל על בנו. כי אמר היה רעה אכלתהו, טרוף טרוף בני. וימאן להנחם ויאמר, ארד אל בני אבל שאולה. וכל אימת שראה את העז היה אומר, אוי לו לאב שהגלה את בנו ואוי לה לזו שטרדתהו מן העולם. ולא נחה דעתו של אותו זקן עד שקרא לשוחט לשחטת בא השוחט ושחט את העז. הפשיטו את עורה ונפל פתק מן האוזן. נטל הזקן את הפתק ואמר, כתב בני. וקרא כל מה שכתב לו בנו. התחיל מטפח על ראשו ובוכה וי, אוי לו לאיש שקיפח את מזלו בידיו ואוי לו לאיש שגמל רעה לעושה טובה. נתאבל על העז ימים רבים וימאן להתנחם ויאמר, אוי לי שהייתי יכול לעלות לארץ ישראל בקפיצה אחת ועכשיו אקפת את ימי בגלות הזאת.

מני אז פי המערה סמוי מן העין, ודרך קצרה עוד אין. ואותו בחור אם לא מת, עוד ינוב בשיבה דשן ורענן, בארצות החיים שקט ושאנן.

את תיקונם האמתי בהחלצו מן ההסגר שהיה נתון בו. וחמת אלהים שככה. וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו.

החמצת השעה

וגם עכשו אנו עומדים בימים טרופים, ימי-זעם ומצוקה. גוצי-פרעות ולמדי-יסורים אנו. במשך חמש-עשרה השנים האחרונות נתיסרנו בעינויים שאין כמוהם בחולדות אלפי שנות-גלות. עלבון ושמו. פרשת הסבל לא נתחמה ביסודה של מדינת ישראל. כיום הנה עוד שרויה מדינה זו במשבר ובסכנה. וכולנו מלאי-פחד וחרדה לגורלו של הישוב. עדי-ראיה אנו לכוכב של רשעים העולה ולעיוות-הדין הבין-לאומי מתוך אדישות לעקרונות הצדק והישר על-ידי מדינות המערב. הכל מתניפים למגדנינו ושונאינו ומתרפסים לפניהם בהכנעה ובצביעות נמבזה; הכל דורשים את שלומם וטובתם. בשעה שלישוב המצער מתיחסים על-פי מנהגו של אותו עשיר שגול את כבשתו של שכנו העני ופתי-האונים וחדל-ההשפעה.

צפה ועולה התמית המיטפיסית הידועה, והסובל שואל: למה תראני און ועמל תביט... רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל? אכן, כפי שהרגשנו לעיל, אין אלהים מזדקק לשאלה כזו ואין האדם נענה עליה. נשאלת היא סתומה וחתומה מחוץ לרשותו של התניון. **בב**. לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם חי. כשיצר הסקרנות השכלית תוקף על האדם, אין לו אלא להתחוק באמונתו בכורא-העולם. להצדיק את הדין ולהודות בתום פעלו. הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. אם יפה לנו להעסיק שאלה בשעת סיוטי-בלהות. או עלינו להציעה בצורה הלכתית ולשאל: **מהי** חובת האדם הסובל הנולדת מתוך הסבל? מהו בת-קול הציווית הבוקעת מתוך היסורים? לשאלה זו יש, כמו שאמרנו למעלה, פתרון והוא מתבטא בפסק-הלכה פשוט. אין צורך בספיקולציה מיטפיסית כדי לברר את הלכות תיקון הרע. לא בשמים היא. אם נצליח לגשת תורה זו מבלי לסטל בשאלת הסיבה והתכלית, נזכה לישועת שלמה. **ויתקיים** בנו סקרא שכתוב: **עוצו** עצה ותפיר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל. או, ורק אז, נעלה מתוך מעמקי-השואה בעלי שפיר-קומה רוחנית מרגולת ועטורי-תפארת היסטורית סוגברת. כמו שנאמר: **ויוסף** ה' את כל אשר לאיוב למשנה — פירשניים בכמות ובאיכות. **תורת** תיקון-היסורים — כשהיא מתגשמת — דורשת מן הסובל אומץ-לב ומשמעת נפשית. עליו להתאזר בכחות-פלא ולעשות חשבון עולמו בלי נגיעה

כלשהיא. להסתכל בעברו ולחזות את עתידו בכנות גמורה. לא בנקל עלה לו לאיוב תיקון סבלו. וגם אנו, מוגילב ורכי-רצון, כפתי-גורל וחסי חוסן-נפשי, נתבעים עכשו על-ידי ההשגחה ללבוש רוח חדשה. לעלות ולהתעלות אל דרגת תיקון היסורים התובעים מאתנו את גאולתם ופדיונם. לשם זה צריכים אנו להביט בכבואתנו מתוך גבורה רוחנית ובאוכייקטיביות תמה. כבואה זו מפציעה אלינו מתוך העבר וההנהגה גם יחד.

אם תסדיה, שהורקו ליחיד או לכלל, מחייבים את הנהגה מהם בפעולות מסוימות. גם אם החסדים (כעשירות, כבוד, השפעה, שלטון וכיוצא בהם, שנרכשים על-ידי עבודה-מייגעת) תוענקו לאדם בדרך הטבע, קל-יחומר לחסדי אלהים המתגלים למעלה מדרך זו, בצורת נס החורג ממסגרת החוקיות האלמנטרית של ההשתלשלות ההיסטורית. שמשעבדים את בעל הנס לאלהים. החסד הנסי טטיל על האדם חובה מוחלטת לקיים את הצווי הגדול המשוער מתוך הפלא. צווי טרנסצנדנטלי מתלוצת תמיד לפעולה נסית — **צו** את בני ישראל! אוי לו לבעל-הנס אם אינו מכיר בנסו. ואזנו אטומה לשמוע את הד האימפרטיב הבוקע ועולה מתוך המאורע המיסא-היסטורי. תבל על הנהגה מנפלאותיו של הקב"ה שלא הוצת בו גץ האמונה ושלא חרד מצפוננו למראה ההתרחשות הנדירה.

כשנס אינו מוצא את הדו תרצוי במעשים סמשיים, חזון נעלה נתנון ומתמוז, ומרת-הדין מתחילה לקטרג על בעל הנס, כפתי-התורה. ביקש הקב"ה לעשות חוקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג, אמרה מרת-הדין וכו' חזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך. תעשהו משיח? או באה המצוקה, שעת-היסורים, הסבל הוא ההתראה האחרונה שההשגחה העליונה מתרה באדם, סרוס הרגשת-הטובה, לכרות האחרון, העולה מתוך היסורים, מוכרחים להגיב בתכיפה ולהיענות לקולו של האלהים הקורא לאדם: **איכה**! היהדות הקפידה מאד על איסור חימוץ השעה. בת תודעת-זמן רגישה היא, שהייה כלשהיא נחשבת על ידה לפשע. האדם מפסיד לפעמים את עולמו בשל חטא אחד — **ויתטהמה**. מהו איסור נותר — אם לא איחור שעה? מהו עוון הילול-שבת — אם לא עשיית מלאכה רגע אחד אחרי שקיפת-החסה שמותרת היתה רגע אחד לפני? כמה מתבטא ביטול-מצוות, אם לא בהתמהמהות של דקים אחדים, כגון קריאת-שמע לאחר זמנה, נטילת-לולב אחרי ביאת-השמש וכדומה? שני מלכי-ישראל, משיחיה' וגבורי-

האומה. חטאה שבו בתשובה שלמה ותהווה — לאחד לא נמחל העונן מיד, ולשני נתרצה הקב"ה וסלה לו תוך־כדי־דבור לו־דויו. עם שאול בנה הקב"ה במדת־הדין וקרע הטמלכה ממנו. ביחס לדוד עירב דין ברחמים ומלכותו לא נפקעה מזרעה. מדוע החמיר הקב"ה בשאול והינן את דוד? שאלה זו אינה צריכה לפני ולפנים; התשובה פשוטה מאוד. דוד לא החמיץ את השעה הרצויה והתוודה מיד על עונו; שאול התמהמה קצת, ובשל פיגור זה ניטלה המלכות ממנו. כשנתן הנביא בא אל דוד והשמיע את צעקתו: „אתה האיש"י פתח דוד בו־דויו ולא השתה את תחינתו לאלהים אפילו כהרף־עין. „ויאמר דוד אל נתן חטאתי לה"י. שאול כובז רבע אחר, טפו ומפנינים יקר. אחרי האזינו לתוכחתו של שמואל — ולמה לא שמעת בקול ה' ותעש אל השל"י — התחיל להתווכח עם הנביא עובר לו־דויו: „ויאמר שאול אל שמואל אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שלחני ה'". אמנם באותו מעמד הורה גם הוא על עונו מתוך שכרון־לב וכרוח נסערה: „ויאמר שאול... חטאתי כי עברתי את פי ה' ואת דבריו"י אבל וידוי זה לא בא בזמנו הרצוי, ושהיית קטנה כזו גרמה להפסד המלכה. כשהתוודה, כבר נתחמה הגזירה והשעה היתה טרופה. „קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך". אילו לא החמיץ שאול את הרגע הנכון, ולא היה בין המפגרים, היחה ממלכתו סתקייסת בידו"י.

מהי תמצית שיר־השירים אם לא תיאור ההתמהמהות הפרדוכסלית והטרגית של הרעיה. שכורת־אהבה והלוטת־געגועים, כשהשעה, רפודת מורא־הוה, שחקה לה. — אם לא היסוך הודמנות הרת־עולם גדולה ונשכבה שעליה חלמה ולמענה נלחמה. שאותה בקשה וחיפשה בכל להט נפשה? הרעיה הענוגה והעדינה, דחופת־הרג לדוד יפה־עיניים, שנדרה בימים שמופיי־זוהר בשבילי הכרמים וברוכסי־ההרים, בין שדות־דגן וגני עצי־פרי, ובלילות, נסוכי־אור חוררן של סוגר קוסם או עלוטי־אופל, בין החומות לבקש את דודה, שבה בליל־סגריר אחד לאהלה — עיפה ויגעה — ונרדמה, רחש צעדים טהירים וקלים נשמע בדומיות האוהל, באותו לילה סורי ומזרח עליה הדוד פתאום מתוך האפלה ודפק במתח רעייתו, שכל כך קיחה וציפתה לו, דפק והתחנן לה שתפתח לו את דלת אהלה. „קול דודי דופק פתחי לי אהותי רעייתי

יונתי תמתי שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה"י. הרגע הגדול שאליך חכתה בכליון עינים ובלב הומה בא מתוך היסח־הרעת. הדוד המתחמק והמסתתר, שב־הנדודים והתלאות, הופיע עם תלת־לי־קוצותיו ועיניו השחורות, עם מבנה־גזו החסון וארשת־פניו המאירות, עמד ליד פתחה, פשט את ידו דרך חור־המנעול, בקש פתחה מרסיבות־הלילה ורצה לחנות לה על אהבתו העזה, על כיסופיו ועריבותיו, על חיי־יחודות, טעור־הפץ וגיל, על מילוי המאוויים ומישרש התקוות, רק תבועה קלה של השטת־יד והיסט־המנעול הפסיקה בינה ובין הדוד, בין החלום הגדול והגישום המלא, בקפיצה אחת יכלה הרעיה להשיג את כל חמדת־חיייה — „משכני אחר־ך נרציה וגו' בגילה ונשמתה בך"י; אבל עקוב הלב ומי יבחן אותו? דוקא באותו לילה עצלות בת־עקשנות מוזרה תקפה עליה, לרגע קט נגנזו אש־הביסופים שבצורה בה, נתחפץ החפץ האדיר, שותקו רגשותיה ונשתחקקו חלוטותיה. הרעיה סרבה לרדת מעל משכבה, לא פתחה את דלת אהלה לדודה יפה־ההואר, טירוף־דעת אכזרי גרשה לחוך תהום־הנשיה והאדישות, התעקשה הרעיה להתעצלה: „הטטירה בהמון תירוצים האמתלאות לשם הסברת הנהגתה המטונה: „פשטתי את כתנתי — איככה אלבשנה"י רחצתי את רגלי — איככה אטנפס"י. הדוד דפק והלך, וכל שדפיקותיו גברה, גבר גם השגזון המצנן והמזהב, כל שלחישות־הדוד פלחו את דממת־הליל, נתאבן הלב, הדוד המשיך בדפיקותיו מתוך החנונים ומבלנות, ויחד עמהן דפק גם השעון רגעים ושעות, הרעיה לא נעתרה לקול דודה; סגרה ומסוגרת דלת אהלה, השעה נטרפה חזון חיים נשכבים־הלך ונמק, אמנם כן, הרעיה נתעוררה, לאחר שהיה קלה, מתרדמתה וקפצה כבהלה ממתנה לקבל את פני דודה: „קמתי אני לפתוח לדודי"י, אבל קפיצה זו איתרה את המועד, הדוד חדל לדפוק ונעלם במחשכי־הלילה — הדוד חסך עברי"י, גלה משוש־חיייה, הוויחה — סדבר שומם, אסם ריק, פרשת החיפוש הקדחתני חזרה וניעורה, עדיין היא נודדת בין משכנות ורוצים ומבקשת את דודה.

שש דפיקות

לפני שמונה שנים, בעצם ליל־בלהות מלא זרועות־מירנקה, סרבלינקה וכוכוכולה,

"את מעשה העז מכרתי היום בחמש עשרה לירות מצריות. מאד מאד חפצתי כי יוציאו את המעשה לי' תמוז, ליום ההולדת (הרביעי, מ.ב.) של כתנו, אמונה תחי', אפס כי קשה הדבר לעשותו, וכנראה, אך לראש השנה יוציאו, גם זה לטובה!"

(ש"י עגנון, מכחב מיום 3.6.25 מתוך "אסתדליין יקרותי")

קריאה במכתבי עגנון משנת 1925, מגלה, כי עגנון כלל את "פי המערה או מעשה העז" בקובץ "סיפורי פולין" שלו, שראה אור בהוצאת "הדים". באותו חודש עצמו, בו מסר את הסיפור לעורך "הדים", נתבקש עגנון, על ידי יחיאל הלפרין (מורה, מחנך ועורך "הגינה") לתת לו את הסיפור, לפרסום כספר ילדים. עגנון הרגיש אי נוחות בשל כך, ובמכתב לווגתו, מיום 29.4.25, הוא כותב: בעד הסיפור הקטן "מעשה השנה", אשר אני שולח לך בזה, רצה עורך הגינה, ה' יחיאל הלפרין לשלם לי 15 ל"מ, לצערי מסרתי את זה לעורך "הדים". חרטה אינה מעשה סוחר.

אלא, שחודש מאוחר יותר, השתכנע עגנון שאין כאן מסחר בלתי הוגן, וממש בתוך חודשים מעטים, ראה אור הסיפור בשחי הדפסות שונות: האחת, בתוך הקובץ: "פולין, סיפורי אגדות". הדים תרפ"ה, כסיפור למבוגרים, והשנייה: "מעשה העז" עם ציורים מאת זאב רבן. הגינה תרפ"ה, כסיפור לקטנים.

מהם מאפייניה הספרותיים של המעשייה הזו, שגרמו לקוראיה להיראות מתאימה גם כסיפור למבוגרים וגם כמעשייה לקטנים? הסיפור זכה לניתוחים מעמיקים ומעניינים (וראה רשימה ביבליוגרפית חלקית, בסיום החיבור), כחלק מ"סיפורי פולין", וברמה המיועדת לקורא המבוגר, אך איש לא ניסה עדיין לחקור מה יש בו בסיפור המתאים להיות גם סיפור ילדים. (מה גם שאין כאן שינויי נוסח או "התאמה" לרמת הילד. הסיפור בשתי מהדורותיו הוא סיפור זהה).

וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים, אֶל-הָאָדָם; וַיֹּאמֶר לוֹ, אֵיכָּה. (בראשית ג, י)

וַיְרַגְזוּ הַמַּלְאָךְ, וַיַּעַל עַל-עֲלִית הַשָּׁעַר--וַיִּבְנֶךְ; וַיְכַח אָמַר בְּלִבְתּוֹ, בְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי אַבְשָׁלוֹם, מִי-יִתֵּן מוֹתֵי אָנִי תַחְתֶּיךָ, אַבְשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי. (שמואל ב יט א)

לֹא וַיִּקְחוּ, אֶת-כְּתָנֵת יוֹסֵף; וַיִּשְׁחֲטוּ שְׁעִיר עִזִּים, וַיִּטְבְּלוּ אֶת-הַכְּתָנֵת בְּדָם. לֵב וַיִּשְׁלְחוּ אֶת-כְּתָנֵת הַפָּסִים, וַיָּבִיאוּ אֶל-אֲבִיהֶם, וַיֹּאמְרוּ, זֹאת מְצָאנוּ: הַכֶּר-נָא, הַכְּתָנֵת בְּנֶךְ הוּא--אִם-לֹא. לֵג וַיִּפְרָה וַיֹּאמֶר כְּתָנֵת בְּנֵי, חֲזָה רָעָה אֶכְלָתְהוּ; טָרַף טָרַף, יוֹסֵף. לֵד וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שְׂמֹלְתֵי, וַיִּשֶׂם שֶׁק בְּמַתְנֵיו; וַיִּתְאַבֵּל עַל-בָּנוּ, יָמִים רַבִּים. לֵה וַיִּקְמוּ כָל-בָּנָיו וְכָל-בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ, וַיִּמָּאן לְהִתְנַחֵם, וַיֹּאמֶר, כִּי-אֶרְדָּ אֶל-בְּנֵי אָבִל שְׂאֵלָה; וַיִּבְכֶּה אֹתוֹ, אָבִיו (בראשית לז)

ב אָנִי יִשְׁנָה, וְלִבִּי עָר; קוֹל דוֹדִי דוֹפֵק, פִּתְחֵי-לִי אַחֲתֵי רַעֲיָתִי יוֹנְתֵי תַמְתֵּי--שְׂרָאשִׁי נִמְלֵא-טָל, קִנְצוֹתֵי רְסִיסֵי לִלְהָ. ג פִּשְׁטֵתִי, אֶת-כְּתָנֵתִי--אֵיכָכָה, אֶלְבָּשְׁנָה; רַחֲצָתִי אֶת-רַגְלִי, אֵיכָכָה אֶטְנַפֵּם. ד דוֹדִי, שְׁלַח יָדוֹ מִן-הַחֹר, וּמַעֲי, הֵמוּ עָלָיו. ה קִמְתִּי אָנִי, לְפִתַח לְדוֹדִי; וַיְדִי נְטִפוֹ-מֹר, וְאַצְבָּעֵתִי מֹר עִבֵר, עַל, כַּפּוֹת הַמְנַעוֹל. ו פִּתְחָתִי אָנִי לְדוֹדִי, וְדוֹדִי חָמַק עִבֵר; נִפְשִׁי, יִצָּא בְּדַבְרוֹ--בְּקִשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצֹאתִיהוּ, קִרְאתִיו וְלֹא עֲנֵנִי.

(שיר השירים ה)